

Nr 111.

Av herr **Tamm m. fl.**, *angående utredning och förslag rörande en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom.*

Frågan om kvinnlig samhällstjänst har under senare år blivit föremål för en mycket livlig debatt i vårt land. Själva tanken härpå har ej sällan framförts under parollen kvinnlig värnplikt, och har såsom sådan vunnit stöd kanske främst hos kvinnor, som antingen de velat hävda generell likställighetsprincip eller inte i samhällstjänsten velat inlägga en motsvarighet till männens värnplikt. De försök, som i Tyskland och andra länder gjorts att under viss tid ställa de unga kvinnorna i den alltmer expansiva och fordrande statens tjänst, ha varit den allom uppenbara förebilden för de i Sverige synliga förslagen om en kvinnlig samhällstjänst, ehuru dessa förslag omformats för att vara bättre tillämpliga på våra förhållanden. Erinras må, att i Danmark en frivillig samhällstjänst av mindre format organiserats under statlig auktorisation.

Om man vill diskutera spørsmålet om kvinnans samhällstjänst, kan ingen vara främmande för värdet av de nationella pliktideal, som skulle ligga bakom tanken att kvinnorna gjordes obligatoriskt pliktiga att fullgöra en tjänst, motsvarande i avseende å männen den allmänna värnpliktens idé. Men å andra sidan kan tanken på att utta alla kvinnor i dylik tjänst icke enligt vår mening få innebära, att kvinnorna först därmed skulle ha uppfyllt sin medborgerliga förpliktelse. Kvinnan kan fylla sin samhälleliga skyldighet på många andra sätt, och det skulle vara att alldeles oberättigat bryta staven över århundradens samhälleliga pliktideal, om den kvinnliga samhällstjänsten blott för tjänstepliktens och den formella likställighetens egen skull upphöjdes till något, som i och för sig vore ur nationell synpunkt överlägset kvinnans arbete i hem och familj eller hennes vardagliga samhälleliga insats i förvärsarbetet.

Tanken på en kvinnlig samhällstjänst har i stället enligt vårt betraktelsesätt främst sitt värde med hänsyn till de samhälleliga intressen och behov, som kunna påkalla dylik tjänst. I den mån endast begränsade behov föreligga eller endast begränsade intressen äro därmed förknippade, måste slutsatsen bli att en eventuell samhällstjänst bör anpassas därefter. Och om ett införande av allmän kvinnlig »värnplikt» av ifrågavarande karaktär kan — alldeles oavsett den statsfinansiella sidan — visas medföra betydande olägenheter av olika slag, t. ex. på arbetsmarknaden, måste de nationellt symboliska värdena underordnas ändamålsenlighets- och praktiska synpunkter.

Dessa allmänna uttalanden kunna måhända anses för självklara för att de här skulle ha behövt framföras. I diskussionen om samhällstjänsten ha emel-

lertid nationella värden och symboler samt praktiska motiv sammanblandats på ett sätt, som förvirrat och fördunklat begreppen. För att göra diskussionen fruktbar måste man söka klargöra, hur långt samhällstjänstens eget symboliska värde kan vara förenligt med samhällets intresse av denna tjänst. Det kan inte — för att tillspetsa resonemanget — vara förnuftigt att blott för själva värnpliktsidéns egen skull utta ett maximum av kvinnlig arbetskraft, om resultatet härav blir ett maximum av nackdelar för kvinnorna och ett minimum av fördelar för samhället. I stället bör man, fortfarande under åberopande av det samhälleliga pliktmotivet, söka inrikta sig på att uttaga just den kvinnliga arbetskraft, som ger både kvinnorna och samhället ett maximum av fördelar och ett minimum av olägenheter. Om man lägger diskussionen efter dessa linjer, behöver man icke göra några ansträngningar att efterbilda diktaturstaternas samhällsprogram, även om man icke skulle kunna förneka att erfarenheter från dessa staters nybyggnadsarbete kunna ha stort värde också för länder med andra samhällsideal. Man skall i stället finna, att de intressen och behov, som kunna vara förbundna med en kvinnlig samhällstjänst, gå tillbaka till tänkesätt och önskemål, som antingen funnits i vårt land sedan långt tillbaka, ehuru de kanske icke gjorts eller kunnat göras till föremål för riksdagsframställningar, eller också aktualiserats först under de allra senaste åren delvis alldeles oberoende av utvecklingen utomlands.

I samhällstjänst synes man under diskussionen ha velat inlägga dels utbildning, dels visst praktiskt arbete med eller utan anslutning till utbildningen.

Den allmänna utbildning, som samhällstjänsten ansetts böra skänka, synes omfatta i stort sett de ämnen, som dels förekomma vid undervisningen i slöjd och hushållsgöromål i folk- och fortsättningskolan och dels innefattas i vad man numera vedertaget kallar hemvård. Vad utbildningen i hushållsgöromål beträffar, vilja vi erinra om det utredningsförslag, som skolöverstyrelsen nyligen avlämnat och som i anslutning till 1936 års riksdags skrivelse syftar till att göra denna undervisning obligatorisk i fortsättningskolan och högre folkskolor. Vad hemvården beträffar, erinra vi om fjolårets debatter kring den av oss framburna motionen härom och hänvisa ytterligare till en liknande motion vid innevarande riksdag. Enligt den uppfattning, som vi i dessa motioner givit uttryck åt, och enligt en vida utbredd opinion icke minst bland dem, som äro verksamma i denna ämnesundervisning, torde det viktiga önskemålet om att bättre organisera och starkare stödja hemvårdskurser av olika slag bäst lösas genom att man bygger vidare på samt utvecklar och utbreder redan bestående kursformer; även om hemvårdsundervisningen har liknande sociala syftemål som samhällstjänsten — ett socialt syftemål har djupare sett f. ö. all förnuftig utbildning och fostran av ungdomen — måste den förty bäst främjas av att icke sammankopplas med den kvinnliga samhällstjänsten.

Samhällstjänsten i här använd mening bör följaktligen begränsas till att avse, vad som redan ligger i själva namnet, nämligen utförande av vissa tjäns-

ter eller vissa arbeten av värde för samhället. Åtskilliga olika uppgifter kunna här tänkas, men företrädesvis fyra slags tjänster torde kunna ifrågakomma.

Den just nu kanske mest diskuterade kategorien av tjänster inbegriper kvinnornas medverkan i försvaret. De många frivilliga organisationerna på detta område och den ofta stora anslutningen till dessa betyga kvinnornas starka känsla för sitt fosterländska ansvar i vår farofyllda tid. Det arbete, som många kvinnor härvid utföra eller öva sig i att utföra, är en samhällstjänst i ordets egentligaste mening. Så långt det är fråga om luftskydd, torde dock behovet av kvinnornas mera aktiva medverkan huvudsakligast vara begränsat till städer och större samhällen. Ifall det skulle anses föreligga skäl för att samorganisera all kvinnlig samhällstjänst, kan man väl tänka sig att luftskyddstjänst och liknande försvarsarbete (åtminstone för så vitt tjänsten innebär viss tids arbete och ej blott anmälan till en beredskapskår) med bibehållande av den hittillsvarande självständiga ledningen inordnas under samhällstjänsten. Härutöver kan man föreställa sig att det totala kriget skall kräva att alla kvinnor i en viss ålder mobiliseras i händelse av krigsutbrott främst för att hålla produktionen i gång i de mobiliserade männens ställe eller för att på annat sätt tas i anspråk. Vi skola här ej diskutera, i vilken utsträckning det kan vara görligt att i förväg utbilda kvinnorna för dylika uppgifter. Vi vilja endast konstatera, att frågan härom är ett rent militärt problem, som endast kan avgöras med hänsyn till tvingande försvarskrav och, för så vitt dylika skulle resas, måste lösas oberoende av och vid sidan om den kvinnliga samhällstjänsten i den mening, densamma här fattats.

Det andra arbetsområdet är tjänstgöring i enskilda hem under t. ex. hustruns sjukdom eller i fattiga, barnrika familjer, för vilka det ej vore möjligt att erhålla behöflig hjälp, eller till äventyrs för att möjliggöra semestrar åt mödrar med många barn. Det ligger i sakens natur, att dylik tjänst företrädesvis borde fullgöras på landsbygden, kanske mest i dess avskilda delar, där möjligheterna att erhålla annan hjälp äro minst. Om organisationen av detta slag av samhällstjänst skall här blott yttras, att anmälan om hjälp från samhällstjänsten borde ske till någon central myndighet för denna men dessförinnan ha prövats och tillstyrkts av någon därtill förordnad förtroende-man inom kommunen. Tjänstgöring som hjälp vid hustruns sjukdom skulle givetvis ej få inkräkta på den verksamhet, som hemsystrar eller andra för ändamålet utbildade och anställda normalt ha att utföra; i den kommunala prövningen låge garantien mot ett dylikt missbruk.

Det tredje arbetsområdet är viss tids tjänstgöring vid den frivilliga sociala hjälp- och skyddsverksamheten, i den utsträckning detta skulle bli möjligt utan att det innebure en konkurrens med utbildad och kvalificerad arbetskraft.

Det fjärde arbetsområdet är jordbruksarbete. Huvudsakligast skulle det härvid vara fråga om feriearbete under sommaren. Även här måste det genom kommunal prövning och med arbetsförmedlingen som mellanled tillses, att samhällstjänsten ej kolliderar med yrkesarbetarna. Åtminstone så långt

erfarenheten från de sista (högkonjunktur-) åren ge vid handen, skulle ett icke ringa behov av tillfällig kvinnlig arbetskraft under skörden vara för handen.

Vad arbetsgrupperna 2 och 4 beträffar — d. v. s. tjänstgöring antingen i hem för utförande av hemsysslor eller i jordbruk — vilja vi särskilt framhålla ett par synpunkter. I intetdera fallet kan det vara fråga om annat arbete än sådant, som normalt bör kunna utföras av en frisk och stark flicka, helst om denna genomgått skolköks- och hemvårdskurser. Samhällstjänsten vore ansvarig för att flickan i fråga kan antas orka med arbetet och den lokala förtroendemannen för att hon ej sändes till ett olämpligt hem; den senare skulle det även åligga att på grund av dåligt uppförande eller av andra skäl återsända flickan. Vad inkvarteringen beträffar vore det säkerligen lämpligast och ur praktisk synpunkt sannolikt enklast att så långt möjligheter därtill vore för handen, sammandraga deltagarna i samhällstjänsten till läger.

Går man därefter över till att skärskåda problemet med hänsyn till kvinnornas behov och intressen, kan man utskilja vissa grupper. De ungdomar, som från unga år manuellt arbetat i jordbruk eller industri eller som hembiträden, kunna icke — fortfarande helst förutsatt att de genomgått skolköks- och hemvårdskurser — ha mycket att vinna på eller lära av att några månader ha deltagit i samhällstjänsten, i vad denna avser arbetsgrupperna 2—4. Tvärtom skulle de kunna ha förfång därav genom att behöva avbryta sin arbetsanställning. Aktiv medverkan i ortens hemförsvar bör däremot för dessa kategorier falla sig lika naturligt som för kvinnor i övriga yrkes- eller socialgrupper, men då denna verksamhet är av specifik natur och ledes av särskilda för ändamålet skapade försvarsorganisationer, faller den icke primärt under samhällstjänsten i dess här använda vanliga mening. För ungdomar däremot, som studera eller ägna sig åt kontors- eller handelsyrket och som företrädesvis äro att finna i städer och samhällen, borde deltagande i samhällstjänst vara ur många synpunkter både lämpligt och önskligt; det samma gäller om de — numera allt färre — flickor, som utan att hjälpa till i hemmen och utan att företa sig något annat nyttigt fördriva sin tid i sysslolöshet. För det stora flertalet av nämnda grupper — varvid bör bemärkas, att även kontorister numera oftast ha viss utbildning, som gör att deras förvärvsarbete ofta börjar först närmare 20-årsåldern — torde det icke erbjuda stora svårigheter att genomgå samhällstjänsten under ferier eller t. ex. omedelbart sedan de slutat flickskolan eller innan de ta anställning. Dessa ungdomar ha ofta en mycket ytlig kännedom om vad kroppsligt arbete betyder och om de förhållanden, varunder andra samhällsklasser särskilt ute på landsbygden leva. En tids arbete på något av de nämnda arbetsområdena skulle öppna deras ögon för samhällsproblem utanför deras vanliga horisont eller för sociala förhållanden, som de eljest sällan komma i beröring med. I strävan att vidga förståelsen mellan olika samhällsklasser och mellan stad och land skulle samhällstjänsten fylla en viktig mission. Den käckhet, friskhet och ambition, som den moderna kvinnliga ungdomen visar, är en

god garanti för att samhällstjänsten borde kunna slå väl ut; just i de nämnda grupperna finnes också en stark opinion till förmån för en kvinnlig samhällstjänst i någon form. Många av dessa ungdomar skulle förvisso komma att räkna det till ett av sitt livs roligaste och rikaste minnen att en tid ha fått leva mitt uppe i gammal bondekultur eller att ha fått vara till hjälp och glädje åt någon behövande arbetar- eller småbrukarfamilj, kanske långt uppe i obygd.

Det säger sig självt att vi med vår ovan angivna syn icke f. n. kunna se det möjligt att tillråda införandet av en obligatorisk kvinnlig samhällstjänst; vi bortse då givetvis från det fall, att avgörande militära skäl skulle framtvunga en allmän kvinnlig tjänstgöring såsom förberedelse för ersättningsarbete under krig. Även om det givetvis finnes vissa andra tänkbara tjänste- eller arbetsområden än de fyra av oss här ovan nämnda, kunna vi icke finna, att det f. n. tillnärmelsevis finns lämpliga arbetsuppgifter för att årligen uttaga omkring 40,000 flickor till obligatoriskt arbete under längre eller kortare tid, lika litet som vi kunna finna, att en sådan obligatorisk tjänstgöring — vare sig man ser saken ur praktisk synpunkt eller med hänsyn till dess sociala sida — skulle för dagen fylla något trängande behov för kvinnorna i allmänhet. Tvärtom skulle åtminstone f. n. fara uppstå för att den redan förut märkbara bristen på kvinnlig arbetskraft endast skulle skärpas och arbetsmarknaden dessutom desorganiseras.

Å andra sidan finna vi det lika uppenbart, att en frivillig kvinnlig arbetstjänst, givetvis öppen för alla flickor men med undantag för frivilligt försvarsarbete företrädesvis lämpad för vissa grupper inom »manschettyrkena», är varmt att anbefalla och skulle fylla ett behov, som känts sedan länge. I själva frivilligheten skulle ligga en viss borgen för att de lämpligaste och arbetsvilligaste anmälde sig. Mot frivillighetsprincipen kan dock den invändningen göras, att de, som på grund av sin lättja och bristande ansvarskänsla bäst behövde att komma ut och känna på arbete, komme att underlåta att delta. Det kan i och för sig diskuteras, om ett sådant »naturligt urval» vore till skada för samhällstjänsten eller ej. Det effektivaste medlet att få ut både de bästa och dem, som eljest gärna skulle vilja dra sig undan, vore måhända om väl vitsordad tjänstgöring i samhällstjänsten betraktades som en merit, vid ansökningar om vissa anställningar i allmän eller enskild tjänst.

I anslutning till ovanstående vilja vi förorda att en utredning igångsättes om den lämpligaste formen för organiserandet av en frivillig samhällstjänst för kvinnor samt om det statliga stöd, som denna må komma i åtnjutande av. Utan att här ingå på några detaljspörsmål vilja vi dock korteligen framhålla, att det synes oss vara ett ganska självklart villkor, att all den samhällstjänst, som vill använda detta namn och vill erhålla allmänt understöd, skall ställas under någon statlig auktoriserad överledning, ty detta måste vara förutsättningen för — förutom att rörelsen hålles opolitisk — att offentliga samhälleliga organ kunna på lämpligt sätt inkopplas till verksamheten och att denna därigenom blir både planmässig och effektiv. Om verksamheten begränsas ungefär på det sätt, som vi ovan skisserat, kunna de statliga

utgifterna icke bli särdeles stora. Sålunda torde ersättningen för arbete åt enskilda i vissa fall helt, i vissa fall delvis kunna bekostas av dem, som undfått tjänsterna.

Vi hemställa alltså,

att riksdagen i anslutning till ovanstående synpunkter ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag om lämpligaste formen för en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom.

Stockholm den 21 januari 1939.

Gustaf Tamm.

Axel Mannerskantz.

Nils Holmström.

C. F. Carlström.

J. B. Johansson.

Gustaf Velandér.

Gösta Rahmn.

Robert von Horn.

Ivar Ekströmer.

William Nisser.

Carl Sundberg.

Nils Swartling.